

Hoe interacties uitsluiting en diversiteit produceren

Een verkenning

Judith Metz

'Ik zag de advertentie staan en dacht laat ik eens even kijken, misschien is het wat voor mij.'
Kees van Oirschot, kandidaat-bestuurslid Humanitas Roosmond

De participatie in de Nederlandse *civil society* van vrouwen, inwoners met een niet-Nederlands-Europese achtergrond, een handicap of chronische ziekte, of mensen met een lage opleiding blijft achter (Daal, 1994; Daal, 2001; De Hart, 2005; Keuzenkamp & Merens, 2006; De Klerk, 2002; Leijenaar & Niemöller, 1994; Portegijs, Hermans & Lalta, 2006). Van migranten- en vluchtelingenvrouwen is bekend dat zij te maken hebben met een dubbele achterstelling: zij zijn én vrouw én lid van een etnische minderheid (Keuzenkamp & Merens, 2006). Voor alle etnische groepen in Nederland geldt dat vrouwen minder vaak lid of donateur zijn dan mannen en minder actief zijn in het vrijwilligerswerk. De enige uitzondering is de deelname van Nederlands-Europese vrouwen aan vrijwilligerswerk, die even hoog is als die van mannen uit deze etnische groep, zij het dat de vrouwen en mannen in verschillende sectoren actief zijn en vrouwen nog steeds relatief minder bestuursfuncties waarnemen (Portegijs, Hermans & Lalta, 2006). Nederland is hierin niet uniek. In de meeste samenlevingen is er sprake van een beperkte aanwezigheid van diversiteit in het publieke domein (Dekker & Uslaner, 2001; Elcharidus, Huyse & Hooghe, 2001; Rueschemeyer, Rueschemeyer & Wittrock, 1998). Met

participatie in het publieke domein bedoel ik, in navolging van Paul Dekker (2002), deelname aan de *civil society*: de vrijwillige associaties die buiten de domeinen van betaald werk, markt, huishouden en staat vallen. Deelname aan buurt, lokale samenleving, vrijwilligerswerk of lidmaatschap van verenigingen zijn daarvan voorbeelden.

Deze bijdrage verkent een mogelijke oorzaak van de ongelijkheid en de diversiteit in participatie in het publieke domein. Meer bepaald wordt gekeken naar de wijze waarop het fenomeen participatie bijdraagt aan de productie van ongelijkheid en diversiteit in de deelname van burgers aan het publieke domein. Ongelijkheid in participatie wordt begrepen als de afwezigheid van vrouwen, personen met een niet-Nederlands-Europese achtergrond, een handicap, chronische ziekte of met een lage opleiding, tegenover de onevenredig grote aanwezigheid van heteroseksuele mannen met een hoge opleiding. In het verlengde daarvan wordt met diversiteit de evenredige aanwezigheid van mensen met verschillende achtergronden in het publieke domein bedoeld. De in de eerste alinea aangehaalde onderzoeken leggen een causaal verband tussen de identiteitscategorieën zoals sekse, opleidingsniveau en etniciteit en ongelijkheid in participatie. Zonder deze verklaring te

betwisten, richt dit artikel zich op de wijze waarop het fenomeen participatie een rol speelt in het ontstaan van ongelijkheid en diversiteit. Met andere woorden: de analyse richt zich op de impact van participatie op de productie van ongelijkheid dan wel diversiteit in de samenstelling van sociale netwerken.

Ik zal mijn betoog aanvangen met een conceptualisering van participatie in het publieke domein, meer bepaald zal ik die participatie lokaliseren in de interactie tussen het handelen van burgers enerzijds en de context waarin ze dat doen anderzijds. Daarop volgt een uitstap naar de theorie van sociale sluiting en de verklaring voor de productie van passiviteit. Beide wijzen naar processen van in- en uitsluiting als oorzaken van ongelijkheid in participatie in het publieke domein. Daarmee vormen zij de theoretische legitimatie voor de vraagstelling van dit artikel en bieden zij tevens enkele aanknopingspunten voor het begrijpen van de uitwerking van het fenomeen participatie op de productie van ongelijkheid.

Met deze conceptualisering is participatie geen *black box* meer. Toch is deze definitie abstract en moet er een manier worden gevonden om de uitwerking van participatie op ongelijkheid en diversiteit in participatie concreet te maken. De praktijk van de vrijwilligersondersteuning van de vereniging Humanitas biedt uitkomst. De vrijwilligersondersteuning heeft tot taak de vrijwilligers te begeleiden bij hun werk als bestuurder of als maatje voor de vereniging Humanitas. Vrijwilligerswerk is een voorbeeld van participatie, die gestalte krijgt in het handelen van de vrijwilliger binnen het kader van de organisatie. De vrijwilligersondersteuning kan dan beschouwd worden als een gematerialiseerde interactie tussen burgers en context van

participatie. Natuurlijk kan aangevoerd worden dat er een grote kloof gaapt tussen de abstracte conceptualisering van participatie en de concrete praktijk van de vrijwilligersondersteuning van de vereniging Humanitas. Dat betekent dat de bevindingen over de betekenis van de vrijwilligersondersteuning voor de participatie van vrijwilligers binnen de organisatie Humanitas niet zonder meer kunnen worden veralgemeeniseerd en volledige klaarheid kunnen brengen over de wijze waarop het fenomeen participatie ongelijkheid of diversiteit kan produceren in de deelname aan het publieke domein. Niettemin kan de studie van deze concrete *case* aanwijzingen opleveren over de mogelijke impact van het fenomeen participatie op ongelijkheid en diversiteit in participatie.

Lokalisering in de interactie

Bryan Turners nieuwe sociologische interpretatie van het concept burgerschap biedt een heldere maar abstracte conceptualisering van participatie in het publieke domein. Turner omschrijft burgerschap als 'a set of practices which define a person as a competent member of society' (Turner, 1993, p. 2). Kenmerkend voor deze omschrijving is dat praktijken de kern van burgerschap vormen. Turner legitimeert zijn wending tot praktijken vanuit de idee dat burgerschap dynamisch, sociaal geconstrueerd en historisch gelokaliseerd is. Hij wil voorkomen dat burgerschap als een statisch en juridisch concept wordt opgevat.

In een artikel werkt Turner (1994) verder uit om wat voor soort praktijken het gaat, welke eigenschappen die praktijken hebben en hoe het lidmaatschap van die praktijk gedefinieerd wordt. Hij stelt dat burgerschap praktijken betreft van een primaire sociale orde die verbonden zijn met

verdelingsvraagstukken. Volgens Turner is er alleen sprake van burgerschap wanneer die praktijken betrekking hebben op de uitwisseling van diensten en/of producten. De vorm waarin die uitwisseling plaatsvindt en het object van de uitwisseling krijgen gestalte in praktijken die in de loop van de tijd kunnen veranderen tot normatieve sociale structuren. Dit betekent dat praktijken zowel de inhoud van het lidmaatschap als de identiteit van het lidmaatschap bepalen (Turner, 1994).

Met deze conceptualisering lokaliseert Turner de participatie van burgers in de kern van burgerschap. Niet theorieën, maar praktijken verbonden met verdelingsvraagstukken, bepalen de inhoud van het burgerschap. Praktijken bestaan uit interacties tussen actoren. Omgekeerd vormen praktijken, via interacties, de actoren. Via participatie in het publieke domein zijn burgers één van de actoren die het burgerschap vormen en op hun beurt door het burgerschap gevormd worden. Dit houdt in dat de participatie van burgers in het publieke domein niet een kwestie is van burgers alleen. Participatie in het publieke domein krijgt gestalte in de interactie tussen burgers en andere actoren in de burgerschapspraktijk (zie ook Metz, 2006).

De lokalisering van burgerschap – en burgerparticipatie – in praktijken bevat een belangrijke implicatie voor de vraag naar de uitwerking van het fenomeen participatie op ongelijkheid en diversiteit in participatie. Dat participatie vorm krijgt in de interactie tussen burgers en de context van participatie, houdt in dat de oorzaak van ongelijkheid en diversiteit in participatie, mede gezocht dient te worden in de interactie tussen de burgers en de context van participatie.

Voor de ongelijkheid in participatie zijn er twee verklaringen die de lokalisering van

de productie van ongelijkheid en diversiteit in de interactie tussen burgers en context van participatie onderschrijven: de theorie van sociale sluiting en de verklaring die zich richt op de productie van passiviteit.

De theorie van sociale sluiting is binnen Genderstudies een gangbare verklaring voor de afwezigheid van vrouwen op topposities in universiteiten, politiek en bedrijfsleven. De theorie komt oorspronkelijk van Max Weber (1976), die deze gebruikte om het fenomeen te beschrijven dat een groep mensen met bepaalde kenmerken en privileges een andere groep mensen, die deze kenmerken niet bezit, buitensluit om de privileges voor de eigen groep te kunnen behouden. Midden jaren negentig signaleert Yvonne Benschop dat de beperkte toegang van vrouwen tot de *old boys* netwerken leidt tot genderongelijkheid in organisaties (Benschop, 1996). In 2001 werkt Barbara Van Balen (2001) de theorie van sociale sluiting verder uit aan de hand van onderzoek naar de positie van vrouwen aan universiteiten. Zij constateert dat er sprake is van *wederzijdse* sociale sluiting door netwerkvorming langs genderlijnen: vrouwen werken meer samen met vrouwen en mannen werken meer samen met mannen. Van Balen identificeert tevens een viertal omstandigheden waarin sociale sluiting beter gedijt: (1) grote maatschappelijke ongelijkheid tussen de groepen; (2) schaarste aan functies waardoor de selectiviteit en het prestige toeneemt; (3) ruimte voor bias in toelatingsprocedures; (4) decentrale beleidsvrijheid en autonomie op het midden-niveau in de organisatie (Van Balen & Van Vianen, 2002).

De theorie van sociale sluiting zoekt de oorzaak van de sluiting in het anders-zijn van individuen. De aangehaalde literatuur wijst op twee vormen van anders-zijn die mogelijk een basis vormen voor de sluiting:

identiteitscategorieën en de beschikking over privileges. Volgens de theorie treedt de sluiting op in het contact tussen het individu en het sociale netwerk. Met andere woorden: volgens deze theorie vindt uitsluiting plaats in de interactie tussen het individu en de context van participatie. Daarmee onderschrijft de theorie van sociale sluiting de lokalisering van de productie van ongelijkheid en diversiteit in de interactie tussen de burger en de context van participatie. Daarbij identificeert zij enkele omstandigheden waarin sociale sluiting beter gedijt.

De verklaring voor de productie van passiviteit lokaliseert net als de theorie van sociale sluiting de oorzaak van ongelijkheid in de interactie tussen de burger en het sociaal netwerk. In contrast met de theorie van sociale sluiting zoekt de verklaring voor passiviteit de oorzaak niet in verschillen in identiteitscategorieën en privileges, maar in de beschikking over kennis en vaardigheden die de mogelijkheid tot participatie beïnvloedt. De verklaring voor de productie van passiviteit is ontwikkeld door Marc Hooghe, die constateerde dat politieke passiviteit niet beschouwd kan worden als een logisch gevolg van achtergrondvariabelen als inkomen, opleidingsniveau, sekse en leeftijd. Hoewel er een sterke correlatie is tussen deze variabelen en participatie, ontbreekt er volgens Hooghe een voldoende verklaring voor de directe causaliteit. In een verkennend onderzoek naar het tot stand komen van passiviteit, als tegenhanger van maatschappelijke activiteit, signaleert Hooghe twee wederzijds versterkende bewegingen. De kennis van het publieke domein blijft beperkt wanneer de betrokkene het idee heeft dat participatie niet mogelijk is. Omgekeerd wordt het moeilijker om zinvol te participeren wanneer iemand een beperkte

kennis van het publieke domein heeft. Volgens Hooghe betekent dit dat er sprake is van een zichzelf reproducerende vicieuze cirkel. De kennis over het publieke domein van mensen die niet participeren vanwege een gebrek aan kennis, blijft beperkt doordat zij niet participeren met als gevolg dat de afstand tot het publieke domein groeit (Hooghe, 2001).

De beperkte literatuur die beschikbaar is over de (theoretische) impact van participatie op de productie van ongelijkheid en diversiteit in de samenstelling van sociale netwerken onderschrijft de gedachte dat de interactie tussen de burger en de context van participatie mogelijk een rol speelt in de productie van ongelijkheid dan wel diversiteit. Daarbij wijst de gepresenteerde literatuur naar twee aspecten die een rol spelen in die productie van ongelijkheid. Het eerste aspect is de toegang tot de interactie die de basis van de participatie vormt. Zowel de theorie van sociale sluiting als de verklaring voor de productie van passiviteit laten zien dat niet iedereen met hetzelfde gemak kan deelnemen aan het participatieproces en verwijzen daarbij naar identiteitscategorieën zoals sekse en etniciteit, het bezit van privileges en de beschikking over vaardigheden en kennis als factoren die de deelname aan interactie vereenvoudigen of bemoeilijken. Het tweede aspect is dat participatie een wederzijds proces is. De sluiting die plaatsvindt binnen het proces van participatie kan niet alleen op conto van de geprivilegieerde groep geschreven worden. Ook leden van de minder geprivilegieerde groepen spelen een actieve rol in de sluiting.¹ Voorbeelden hiervan zijn de door Van Balen geconstateerde sociale sluiting langs genderlijnen en de door Hooghe gesignaleerde mechanismen. De literatuur biedt daarmee een eerste begrip van de wijze waarop partici-

patie mogelijk een rol speelt in de productie van ongelijkheid: via sociale sluiting. We weten nog niet hoe participatie een rol speelt in de productie van diversiteit. Daarvoor wend ik mij tot de praktijk van de vrijwilligersondersteuning van de vereniging Humanitas.

Vrijwilligersondersteuning van de vereniging Humanitas

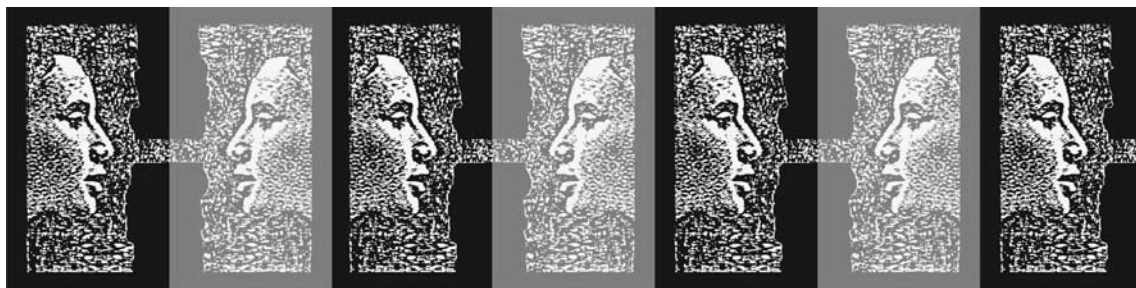
De vereniging Humanitas maakt deel uit van de Nederlandse *civil society*. Zij is kort na de Tweede Wereldoorlog opgericht om maatschappelijke dienstverlening voor iedereen mogelijk te maken in een periode dat die alleen toegankelijk was voor kerkleden. Hoewel de Nederlandse samenleving intussen is gesecculariseerd, is de vereniging Humanitas blijven bestaan en omschrijft de eigen missie als volgt: 'Humanitas komt op voor een samenleving waarin mensen actief vorm geven aan hun eigen leven en verantwoordelijkheid nemen voor het samenleven met elkaar. Deze humanistische uitgangspunten vertaalt Humanitas in diensten van-mens-tot-mens op de gebieden van welzijn, wonen en zorg'. De vereniging Humanitas bestaat uit lokale afdelingen die gerund worden door vrijwillige bestuurders en waarin de maatschappelijke dienstverlening uitgevoerd wordt door vrijwilligers. Om deze ambitieuze en normatieve doelstellingen waar te maken biedt de vereniging haar bestuurlijke en uitvoerende vrijwilligers ondersteuning. Wanneer ik de functie van de vrijwilligersondersteuning vertaal naar de lokalisering van burgerparticipatie in de interactie tussen burgers en de context van participatie, betekent dit dat de vrijwilligersondersteuning van de vereniging Humanitas een gematerialiseerde interactie vormt tussen de vrijwilligers (burgers) en de vereniging Hu-

manitas (de context van participatie) (zie ook Metz, 2006).

Voor een verder begrip van de wijze waarop participatie een rol speelt in de productie van uitsluiting en diversiteit zal ik aan de hand van de praktijk van de vrijwilligersondersteuning van de vereniging Humanitas verkennen wat de eventuele impact van de vrijwilligersondersteuning is op de participatie van burgers. Daartoe presenteer ik een beschrijving van de start van een nieuwe Humanitas-afdeling in Roosmond en van de begeleiding van de vrijwilligersgroep Oldenwijk. Beide zijn een veel voorkomende vorm van participatie in het publieke domein van de Nederlandse samenleving: bestuurslidmaatschap en uitvoerend vrijwilligerswerk. Specifiek deze gevallen zijn gekozen, omdat zij, qua aantallen vrijwilligers en hoeveelheid georganiseerde dienstverlening, succesvolle praktijken zijn. De casussen zijn ontleend aan mijn proefschrift en gebaseerd op een combinatie van *grounded theory*, etnografie en actor-netwerk theorie. Voor de beschrijvingen heb ik gebruik gemaakt van eigen observaties, (informele) interviews, documenten en persoonlijke indrukken verzameld bij respectievelijk drie en vijf vrijwilligersgroepen op respectievelijk drie en twee locaties. De opgevoerde personen zijn een representatieve selectie uit het onderzoeksmateriaal waarbij de padafhanke-lijkheid van de processen intact is gelaten. Alle namen zijn gefingeerd en personen en locaties geanonimiseerd.

De gegarandeerde zelfbeschikking in Roosmond²

Humanitas district Zuid, de aanbieder van vrijwilligersondersteuning voor de vereniging Humanitas in Zuid Nederland, neemt het initiatief om in Roosmond een nieuwe

lokale afdeling op te richten. Het district hanteert daarbij het volgende profiel voor het nieuw op te richten bestuur: 'Een afdelingsbestuur moet qua samenstelling een dwarsdoorsnede zijn van de samenleving (leeftijdsopbouw; verhouding vrouw/man; multicultureel; netwerken hebben in de diverse maatschappelijke sectoren)'. Consultant Ingrid de Werker heeft als betaalde kracht de opdracht nieuwe bestuursleden te werven en in te werken. Het is dan aan het nieuwe bestuur om de nieuwe afdeling vorm te geven.

De Werker begint met het zoeken van contact met potentiële bestuurders. Omdat de vereniging Humanitas geen relaties heeft in Roosmond, start Ingrid de Werker met netwerken in het lokale welzijnswerk en de gemeente, het plaatsen van oproepen in de lokale media en de organisatie van een informatieavond. Na twee maanden zijn er zeven kandidaten: drie vrouwen, vier mannen, allen wit. De kandidaten zijn afkomstig uit het bedrijfsleven, overheid en het welzijnswerk. De leeftijden variëren tussen de 30 en 70 jaar.

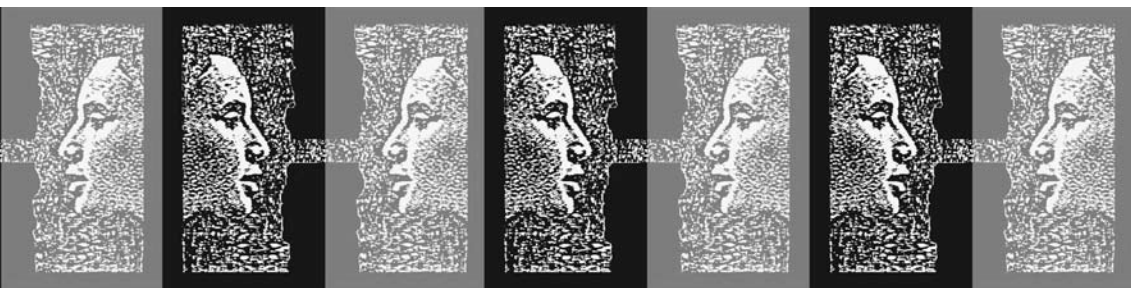
Het eerste portret van de kandidaat-bestuursleden doet vermoeden dat de gewenste multiculturele samenstelling van het bestuur niet gerealiseerd gaat worden. Humanitas Roosmond is daarmee geen uitzondering. De opening van dit artikel leert dat de participatie van mensen van kleur in de Nederlandse *civil society* achterblijft. De meeste traditionele Nederlandse vrijwill-

ligersorganisaties zijn wit. Nederlanders met een niet-Europese achtergrond participeren in andersoortige verbanden zoals zelforganisaties, religieuze organisaties en informele netwerken (Van Daal 1994, 2001; De Hart 2005). De individuele kennismakingsgesprekken met de kandidaat-bestuurders zijn de volgende stap in het opzetten van een nieuwe afdeling.

Met kandidaat-bestuurslid Marit Groen is dat gesprek volgens consultant De Werker niet nodig. Groen is een bekende van De Werker, zij is begin dertig en was aanwezig op de informatieavond. Zij werkt parttime als opbouwwerker bij de gemeente en heeft gedegen kennis van de sociale kaart in Roosmond. 'Een echte doener', zo typeert De Werker Marit.

Petra Burcht

De kennismaking met kandidaat-bestuurslid Petra Burcht vindt plaats tijdens haar lunchpauze. Petra is eind dertig, oogt zakelijk en werkt fulltime bij een commercieel re-integratiebedrijf. Op basis van de reeds ontvangen informatie heeft zij een lijst van vragen over de ondersteuning, taken van het afdelingsbestuur, tijdsinvestering en fondswerving. De Werker is daarop drie kwartier bezig met het beantwoorden van de vragen. Aan het einde van de lunch vraagt De Werker nog snel naar de achtergrond van Burchts interesse in het bestuurslidmaatschap.

'Uit persoonlijke belangstelling. Hiervoor werkte ik als leidinggevende in een grootwinkelbedrijf. Het beviel mij niet hoe daar met mensen werd omgegaan. Voor mij heeft iedereen een bepaalde kwaliteit, en ik vind het leuk om die kwaliteit uit mensen te halen. Daarom doe ik ook mijn huidige werk. Mensen moeten elkaar gewoon een beetje helpen, sommigen noemen dat idealistisch. Deelname aan het afdelingsbestuur is voor mij ook een belangrijk leermoment, ik heb geen bestuurlijke ervaring.'

Voor Petra Burcht en Marit Groen geldt dat zij, net als veertiger Thom de Boer, HBO+ opgeleid zijn. Alle drie leiden zij het uiterlijke leven van de moderne middenklasse, afgeleid uit vlotte omgangsvormen, modieuze kleding en – voor zover bekend – trendy woninginrichting, en flexibele en zelf in te delen werktijden. Jan Petersen, zestig jaar en met prepensioen na een carrière in het bedrijfsleven, en Irma Westendorp, eind veertig en fulltime huisvrouw, zijn academici. Hoewel zij verschillen qua leeftijd en dagbesteding, hebben ook zij de uiterlijke leefstijl van de moderne (hogere) middenklasse. Daarnaast vinden zij elkaar in hun opvattingen over besturen.

'Humanistisch denken gaat er vanuit dat er voor iedereen plaats is in de maatschappij. Ik ervaar dat dit niet altijd het geval is en wil graag energie besteden daaraan.'

'Ik kom af op het humanistisch gedachtegoed van Humanitas. Ik vind het belangrijk dat dat ook een plaats heeft binnen de werk-

wijze en omgangsvormen in het bestuur. Als bestuur vind ik het belangrijk dat het ook resultaat oplevert, dat het niet alleen vergaderen om het vergaderen is.'

'Ik heb wel een idee wat je als bestuurslid moet doen. Er zijn vrijwilligers nodig, klanten nodig, geld nodig. We moeten kijken welke behoefte er is in een gebied en wat dat kost. Die drie dingen moet je geregeld krijgen als bestuur. Het is een vergelijkbare structuur als in het bedrijfsleven, echt vraaggericht werken.'

Kees van Oirschot

Kees van Oirschot is het kandidaat-bestuurslid die niet op de informatieavond is geweest. Toen wij aanbelden bij een rijtjeshuis en binnen werden genodigd, troffen wij een energieke en vlot pratende man van midden zeventig. Bij binnenkomst in de woonkamer lijkt het net alsof de tijd heeft stil gestaan. Van Oirschot opent het gesprek:

'Ik zag de advertentie staan en dacht laat ik eens even kijken, misschien is het wat voor mij. Ik heb meer bestuurswerk, maar dat is in het centrum van het land. Ik merk dat ik langzaam mijn wortels kwijtraak in Roosmond. Ik word ouder en dan wordt het reizen soms te veel. Dus, ik ben op zoek naar bestuurswerk in Roosmond.'

Van Oirschot vertelt verder over zijn bestuurlijke activiteiten. Naast zijn werk als meewerkend voorman in het streekvervoer is Van Oirschot altijd bestuurlijk actief ge-

weest. Daar is hij mee doorgestaan toen hij gebruik maakte van een regeling voor pensioen.

‘Inmiddels heb ik alle bestuursfuncties vervuld: voorzitter, secretaris, penningmeester. Voor kleine clubs ben ik wel penningmeester, voor grote clubs niet. Het gaat om het groepje mensen waarmee je het doet. Je hebt een paar mensen nodig met wie het klikt.

Er ligt veel werk. Ik ben benieuwd. Het spreekt mij aan, maar ik begin er niet alleen aan. Verder moet het klikken met de groep. De groep moet gemixt vrouw-man zijn en qua leeftijd. Ik wil niet met een ploeg werken waar geen vrouwen in zitten.

Voor mijzelf zie ik een rol weggelegd op het terrein van het maatschappelijke netwerk. Mijn netwerk is niet groot meer, maar het is er nog wel.’

Kees van Oirschot vormt een uitzondering binnen de groep kandidaat-bestuursleden. Hij is als enige niet hoogopgeleid en heeft uiterlijk een traditionele leefstijl, afgeleid uit zijn kleding, huisinrichting en verdeling van zorgtaken. Wel vinden Van Oirschot en de andere bestuursleden elkaar in hun interesse voor de werkzaamheden van de vereniging Humanitas, en het belang dat zij hechten aan een onderling goede sfeer en prettige samenwerking.

Ron Helms

In het kennismakingsgesprek met Helms schemert door dat hij uitgesproken opvattingen over besturen heeft en dat hij alleen interesse heeft in bestuurswerk wanneer er ruimte is voor zijn manier van werken. Op de vraag van De Werker naar wat hij belangrijk vindt in het bestuur antwoordt hij:

‘Ik vind aan afspraken houden belangrijk. Samenwerking is heel belangrijk. Je hebt een gevarieerd gezelschap nodig, met alleen aanvallers of verdedigers win je geen wed-

strijd. Er is een open mind nodig, niet Ron woont in een groot huis. Er moet een warm gevoel ontstaan. We moeten als Humanitas-afdeling kijken waar de prioriteiten liggen en waar we iets mee kunnen. Een beetje planmatig aanpakken. Ik hoop dat we niet te veel tijd kwijt zijn met formaliteiten en geneuzel.’

In de auto op weg naar het station zegt De Werker dat Ron Helms weliswaar geen gemakkelijk bestuurslid zal zijn, maar dat hij wel iemand is die dingen voor elkaar kan krijgen en dat zulke mensen nodig zijn. De Werker vervolgt dat zij liever drie mensen zoals Ron heeft, dan één Kees van Oirschot. In mijn verslag van dit informele interview staat het volgende:

‘IdW verbaast zich erg over de bestuurlijke kwaliteiten van KvO omdat hij als bestuurder van een stedelijke welzijnsorganisatie niet weet dat er bij die organisatie ruimten leeg zijn ter verhuur. IdW vertelde dat zij, bij haar zoektocht naar een locatie die mogelijkheid ontdekte. Zij vraagt zich af wat iemand voor bestuurder is als die geen enkele feeling met de lokale situatie heeft. Van IdW mag KvO nog steeds in het bestuur. Als secretaris zou heel prima zijn. Alleen is IdW bang dat KvO de anderen gaat irriteren. Wat haar betreft is het aan het kandidaat-bestuur om daar zelf een oplossing voor te vinden.’

Op mijn beurt verbaas ik mij over de reactie van De Werker. Waarom is zij negatief over de kwaliteiten van Kees van Oirschot? Terugblikkend op de individuele kennismakingsgesprekken lijkt vooral Ron Helms een lastig heerschap. Helms laat doorschemeren alleen interesse in bestuurslidmaatschap te hebben wanneer het op zijn voorwaarden is en ‘niet te veel tijd kwijt te willen zijn aan formaliteiten en geneuzel’. Wat is de werkelijke reden van De Werkers twijfel bij de kandidatuur van Van Oirschot? Klopt De Werkers intuïtie dat Van

Oirschot minder capabel is, of is het een kwestie van persoonlijke stijl?

Maandagavond 1 juli 2002 zitten om 20.00 uur acht mensen wat onwennig aan de eettafel in de bovenwoning van Marit Groen. Het is hun eerste ontmoeting als kandidaat-bestuur. Ingrid de Werker neemt het woord: 'Vanavond gaan we uitgebreid kennismaken en afspraken maken. Er is werk aan de winkel, jullie gaan het doen, het is jullie afdeling.' De onderlinge kennismaking verloopt aftastend en kost veel tijd. Om half tien merkt De Werker op dat niemand haar of zijn ambities voor een specifieke bestuursfunctie heeft genoemd. Zij stelt voor een rondje te maken. Eén kandidaat (Marit Groen) meldt zich voor secretaris en één kandidaat voor penningmeester (Thom de Boer). Twee personen stellen zich kandidaat voor het voorzitterschap: Ron Helms en Kees van Oirschot. Ingrid de Werker zegt daarop: 'We hoeven er vandaag niet uit te komen. We zien elkaar een paar keer en beslissen dan.' Om half elf wordt een datum geprikt voor de volgende vergadering: midden in de zomervakantie is er één week waarin iedereen thuis is.

De kennismaking van de kandidaat-bestuursleden met elkaar verloopt verkennend. Voor de meeste kandidaat-bestuursleden is het werken in een team of het hebben van een onderlinge 'klik' een belangrijke voorwaarde voor het bestuurswerk. Tijdens de kennismaking zijn er geen spanningen merkbaar, ook niet bij de dubbele kandidaatstelling voor het voorzitterschap. Aan het einde van de avond wordt een gezamenlijke vervolgspraak gemaakt, wat, net als het uitblijven van spanningen, wijst op een eerste onderlinge overeenstemming. Het lijkt erop dat de kandidaat-bestuursleden de twijfel van De Werker bij de kandidatuur van Van Oirschot niet delen.

Terug van vakantie ziet De Werker zich nog steeds geconfronteerd met de dubbele kandidaatstelling voor het voorzitterschap van de afdeling Roosmond. Zij besluit de twee kandidaten bij elkaar te zetten en het henzelf te laten uitzoeken. De ochtend voor de bestuursvergadering in de zomervakantie hebben Van Oirschot en Helms een afspraak. 's Middags krijgt De Werker telefoon van Van Oirschot met het bericht dat hij zich terugtrekt als bestuurslid. Als reden noemt hij dat hij het gesprek die ochtend heeft ervaren als teken van wantrouwen tegen zijn persoon. Bovendien zegt hij vanwege ervaringen in het verleden niet te kunnen samenwerken met de beoogde voorzitter. In eerste instantie schrikt De Werker van zijn mededeling over Helms. Zij besluit haar eerdere intuïtie te volgen en geen poging te doen Van Oirschot voor het bestuur te behouden.

Productie van sluiting

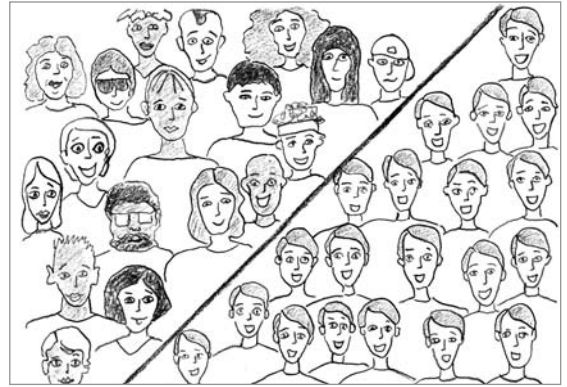
De argumenten die Van Oirschot aanhaalt voor zijn terugtrekking zijn aannemelijk. Consulent De Werker heeft twijfels geuit ten aanzien van zijn kandidatuur. Het is wel de vraag in hoeverre zijn kandidatuur ooit een werkelijke kans heeft gehad. Is Van Oirschot daadwerkelijk minder geschikt als bestuurder of is er sprake van wederzijdse sociale sluiting?

Terugkijkend naar de achtergronden van de kandidaat-bestuursleden valt op dat Van Oirschot een uitzonderingspositie inneemt als enige laagopgeleide en met het uiterlijke leven van de traditionele lagere middenklasse. Ook was hij het oudste kandidaat-bestuurslid. Daarentegen zijn de verschillen in leeftijd wel gelijkmatig binnen het kandidaat-bestuur verdeeld. Het is natuurlijk niet met zekerheid te achterhalen of hier sprake is van sluiting. Dat er in

twee van de drie locaties waar ik de besturenwerving heb gevolgd een dergelijk voorval met oudere, laagopgeleide, traditioneel ogende, mannelijke bestuurders heeft plaatsgevonden, is reden om vraagtekens te plaatsen bij het vrijwillige karakter van de terugtrekking van deze laagopgeleide mannen.

Het is de vraag welke rol de vrijwilligersondersteuning speelt in deze mogelijke gevallen van sociale sluiting in Roosmond. Er is immers zowel de witheid van het kandidaat-bestuur als het vertrek van Kees van Oirschot. Een terugblik leert dat de vrijwilligersondersteuning, hier consulent De Werker, het initiatief neemt om een lokale afdeling op te richten. Terwijl De Werker alle kanalen bewandelt voor de besturenwerving en de selectie overlaat aan de kandidaat-bestuurders, melden zich geen gekleurde Nederlanders als kandidaat-bestuurslid. Vervolgens brengt de vrijwilligersondersteuning – zonder selectie – geïnteresseerden bij elkaar, smeedt hen tot een team en draagt het initiatief aan het nieuw gevormde netwerk over. Het is dan aan het kersverse afdelingsbestuur te bepalen wie deelneemt, welke vorm de lokale afdeling krijgt en wat zij als bestuur gaat doen.

De vrijwilligersondersteuning garandeert burgers een toegankelijke context voor participatie in het publieke domein waarbinnen de burgers zelf bepalen hoe hun participatie vorm krijgt. Dit is qua structuur een maximale burgerparticipatie: op alle fronten bepalen burgers zelf hoe de participatie vorm krijgt. Tegelijkertijd blijkt dat deze maximale openheid in structuur, in de praktijk gecombineerd wordt met uitsluiting. Er is namelijk één fundamentele grens aan de radicale openheid: burgers bepalen met elkaar hoe de participatie eruit ziet. Tijdens de onderlinge kennismaking van de kandidaat-bestuursleden

trekt het enige laagopgeleide en oudere bestuurslid zich terug. Het uiteindelijke afdelingsbestuur is wit, hoogopgeleid en leidt het uiterlijke leven van de (hogere) middenklasse. Het is overigens wel gemengd qua sekse en leeftijd. De vrijwilligersondersteuning garandeert maximale openheid in structuur voor burgerparticipatie en creëert daardoor tevens ruimte voor de (zelf)uitsluiting in praktijken van mensen die (te) anders zijn. Van Balen en Van Vianen (2002) signaleerden reeds dat ‘decentrale beleidsvrijheid en autonomie op het middenniveau in de organisatie’ een omstandigheid is waarin sociale sluiting beter gedijt. Deze signalering kan gezien worden als een ondersteuning van de observatie dat de door de vrijwilligersondersteuning gegarandeerde volledige openheid voor burgerparticipatie, ruimte biedt aan vormen van sociale uitsluiting.

De grenzen van groep Oldenwijk³

Groep Oldenwijk is een gemêleerde vrijwilligersgroep van het maatjesproject Tandem van de vereniging Humanitas in Oost-Nederland. De groep bestaat uit zes vrouwen en twee mannen, allen wit, tussen de dertig en zeventig jaar oud en in opleidingsniveau variërend tussen lagere school en weten-

schappelijk onderwijs. Deze groep heeft één opvallend kenmerk: de kwetsbaarheid van vrijwilligers. Frans en Truus hebben fysieke beperkingen, terwijl Jeannine en Cilia sociale steun behoeven. Eens in de zes weken komen de acht vrijwilligers bij elkaar om onder begeleiding van trainster Barbara ervaringen uit te wisselen over hun contact met deelnemers. De vrijwilligers bieden georganiseerde vriendschap. Mensen die behoefte hebben aan contact (in het jargon van Tandem ‘deelnemers’ genoemd) maar het moeilijk vinden om dat zelf te organiseren, worden via het project voor een jaar gekoppeld aan een vrijwilliger.

De gemengde samenstelling van de groep qua sekse, leeftijd, opleidingsniveau en weerbaarheid leert dat Tandem in de praktijk in staat is om een divers samengesteld netwerk te vormen. Dit is bijzonder, omdat de theorie van sociale sluiting, zowel als de theorievorming over sociaal kapitaal (Dekker & Uslaner, 2001; Elchardus, Huyse & Hooghe, 2001; Putnam, 2000; Rueschemeyer, Rueschemeyer & Wittrock, 1998; Völker & Flap, 2005), leert dat mensen de neiging hebben om netwerken te vormen met mensen die op hen lijken en hen bevestigen. Daarnaast valt op dat vrouwen, mensen met een lagere opleiding en mensen met beperkingen participeren in groep Oldenwijk – sociale groepen die verhoudingsgewijs ondervertegenwoordigd zijn in het Nederlandse publieke domein. Deze observatie is voor dit artikel van groot belang. Het is de eerste aanwijzing dat het mogelijk is om diversiteit in netwerken te realiseren. Een nadere beschouwing van het functioneren van dit netwerk biedt wellicht inzicht in welke omstandigheden bijdragen aan deze productie van diversiteit.

Tandem is er overigens niet in geslaagd om etnische diversiteit in haar netwerk

te realiseren. Zoals reeds eerder vermeld, zijn de meeste Nederlandse vrijwilligersorganisaties wit en participeren gekleurde Nederlanders verhoudingsgewijs meer in andersoortige verbanden. Het Tandem maatjesproject is echter geen traditioneel Nederlands vrijwilligersproject. Zowel de organisatie als de begeleiding van het vrijwilligerswerk zijn vernieuwend. De witheid van de netwerken doet vermoeden dat het hedendaagse jasje niet aansluit bij de manieren waarop mensen van kleur participeren.

Het is november en de tweede groepsavond van het jaar. Betaalde trainer Barbara leidt de bijeenkomst en nodigt de vrijwilligers uit hun verhaal te vertellen over het contact met hun maatje. Vervolgens bevraagt Barbara de vrijwilligers. Soms interfereren de andere aanwezigen in dit proces, door ook vragen te stellen, opmerkingen te maken en instemmend te knikken. Vrijwilliger Adriaan, een gepensioneerd internist van zeventig jaar, is aan de beurt om te vertellen over het contact met zijn deelnemer dat nu al bijna een jaar duurt.

Adriaan: Het jaar is bijna om. Ik heb er een flinke hoeveelheid energie in gestopt. Ik ben tweewekelijks langsgedaan bij een volledig inactieve man, een groot deel van de dag ligt hij in bed. Het in contact brengen met anderen is nauwelijks gelukt. Wel hebben we een keer gefietst. Het huis, hij woont er al 25 jaar, is verwaarloosd. Hij heeft geen contacten met de burens, wel ruzie. Uiteindelijk heb ik mij gestort op de renovatie van dat huis, hij krijgt dat niet voor elkaar. Ik heb contact gezocht met een aannemer.

Hij heeft ook heel positieve dingen, zoals een vriendin waarvoor hij zorgt. Tegelijkertijd, als ik niet meer regelmatig kom zal hij terug zakken, elk incident doet hem afschrikken. Hij wordt boos over dat schroefje wat is afgebroken en zegt niets over het dak dat he-

lemaal gerepareerd is. Daarmee schrikt hij mensen af.

Vrijwilligster Karin: Hoe vindt hij het dat jij het contact gaat afronden?

Adriaan: Daar heb ik het nog niet over gehad. Ik vind het jammer om er mee te stoppen. We hebben in een jaar veel gedaan, maar ik kom geen stap verder.

Adriaan praat vooral over hoe het beëindigen van het contact voor hem zelf is. Dit is niet in overeenstemming met de werkwijze van Tandem. Daarin gaat het om de deelnemer, met maximale handelingsvrijheid voor de vrijwilliger. Toch spreken de trainer en de groep Adriaan niet rechtstreeks aan, ook niet wanneer Adriaan over zijn afbouwplan vertelt dat lijnrecht ingaat tegen de werkwijze van Tandem. In plaats daarvan reikt trainer Barbara hem een handelingsalternatief aan. Als Adriaan daar niet op ingaat, laat de trainer het rusten:

Barbara: Heb je enig idee of hij er mee bezig is dat je er al bijna een jaar bent?

Adriaan: Hij is daar niet mee bezig.

Frans: Dat zal dan wel een klap worden.

Karin: Hij zit niet voor niets achter de deur te wachten.

Adriaan: [vertelt over zijn afbouwplan] In januari, dan is het jaar om, zeg ik het. Daarna ga ik nog twee keer langs.

Barbara: Het is beter om geleidelijk af te bouwen, eens in de drie weken langs, eens in de vier weken.

Adriaan: Het is grappig wat je bij blijft. In twee middagen tijd hebben we vogelhuisjes gemaakt, een volslagen onbelangrijk project. Vervolgens hebben die vogelhuisjes twee maanden in de gang gestaan. Het lijkt wel of dat het eerste is dat hij in 25 jaar heeft gemaakt.

In de eerstvolgende groepsavond krijgt het verhaal van Adriaan een vervolg. In de ervaringsronde vertelt hij het volgende:

Adriaan: Mijn maatje, ik heb de vorige keer verteld dat we de verbouwing gerealiseerd hadden, maar dat het schilderwerk was blijven liggen. Ik had het idee mijn maatje te activeren zelf het schilderwerk te doen. Toen kwam een zeker iemand, zeg Theo, die begon te schilderen. [Theo komt ook uit het psychiatrische circuit.] Er deed zich iets merkwaardigs voor. Mijn deelnemer zit daarbij en komt niet los van Theo. De deelnemer belt mij ook op, het heeft geen zin om te komen want Theo was er. Twee weken later belde hij weer af, want Theo was er nog steeds. Twee weken later ben ik er heen gereden en trof Theo aan het schilderen van het laatste stukje keukendeur.

Ik ben er dubbel over, het jaar is om. Ik had willen zeggen, dit is de laatste keer maar dat kon niet. Nu heb ik in één keer tegen de deelnemer gezegd: het jaar is om. Wel plotseling, door Theo kon het niet eerder.

Ik heb dus afscheid van hem genomen, met de toevoeging dat hij mij kan bellen wanneer hij problemen heeft. Uiteindelijk bedankte de deelnemer mij voor de inzet.

De vorige groepsavond heeft Adriaan kunnen beluisteren dat zijn aanwezigheid door zijn deelnemer gewaardeerd wordt en dat het voor de deelnemer het beste is wanneer het maatjescontact geleidelijk wordt verbroken. Desondanks verbreekt Adriaan per direct het contact met zijn deelnemer. Hij overschrijdt daarmee de omgangsvormen van Tandem in de bejegening van deelnemers.

Er wordt als volgt gereageerd:

Karin: Wel een beetje jammer dat u er nu mee stopt.

Adriaan: Beetje jammer! Ik doe mijn best om hem in het psychiatrisch circuit te houden terwijl die Theo hem eruit houdt.

Trainer Barbara: Hoe reageerde deelnemer?

Adriaan: Het gedoe daar, dat schilderwerk, was belangrijker dan mijn komst. Niet één keer, drie keer.

Karin: Als de keuze tot hem doordringt!

Vrijwilliger Rikie: Dat dringt vaak later tot je door.

Vrijwilliger Frans: Hij is nu natuurlijk nog in de greep van Theo.

Adriaan: Er was toch een ontwikkeling het afgelopen jaar, in uitkomst is het positief.' [Karin, Rikie en Cilia schudden hun hoofd. Barbara en Linda houden zich op de achtergrond.] Maar goed, ik ben voor de volgende in.

Ook wanneer een vrijwilliger de omgangsvormen van Tandem negeert, treden de ondersteuners niet corrigerend op. De vrijwilligersgroep laat daarentegen duidelijk haar afkeuring blijken. Ook dan grijpen de ondersteuners niet in. Wel krijgt Adriaans handelen nog een staartje. Vrijwillig coördinator Linda heeft nog een gesprek heeft met Adriaan over de wijze van ontkoppelen en voordat hij een nieuw maatje krijgt, worden duidelijke afspraken gemaakt.

Het omgaan van de vrijwilligersondersteuning met het eigenmachtige optreden van Adriaan is geen uitzondering. Gedurende mijn veldwerk ben ik meerdere situaties tegengekomen waarin de zorgvuldige bejegening van de deelnemer in het geding was. In al die situaties bestond de reactie vanuit de vrijwilligersondersteuning uit het bespreken van het gebeurde en het maken van afspraken voor de toekomst. De diverse samenstelling van vrijwilligersgroep Oldenwijk en de omgang met vrijwilliger Adriaan leren dat er geen sprake is van sociale sluiting, zelfs niet wanneer het kader actief en herhaaldelijk overschreden wordt. Op de etnische homogeniteit van groep Oldenwijk, een contrast met de verdere diversiteit, kom ik nog terug.

Productie van diversiteit

Eerder heb ik geconcludeerd dat de vrijwilligersondersteuning een rol kan spelen in de productie van uitsluiting. Het verschil tussen de diverse samenstelling van vrijwilligersgroep Oldenwijk en de homogene samenstelling van het kandidaat-bestuur van Roosmond roept de vraag op of de vrijwilligersondersteuning mogelijk ook een rol speelt in de productie van diversiteit. Daartoe zal ik de rol van de vrijwilligersondersteuning in Oldenwijk vergelijken met die in Roosmond. Ten eerste laat de vergelijking zien dat in beide situaties de vrijwilligersondersteuning burgers een context voor participatie biedt. Ten tweede leert de vergelijking dat voor beide geldt dat de contexten voor participatie specifieke invullingen hebben. In contrast met de situatie in Roosmond valt op dat de vrijwilligersondersteuning in Oldenwijk in alles bepalend aanwezig is. In Roosmond richt de vrijwilligersondersteuning zich op het bij elkaar brengen van de kandidaat-bestuursleden en het stimuleren dat de burgers gezamenlijk invulling geven aan de lokale afdeling. In groep Oldenwijk leidt de trainer de bijeenkomsten en bepaalt hoe er met het kaderoverschrijdende gedrag van vrijwilliger Adriaan wordt omgegaan. De trainer negeert de groepsdruk vanuit de vrijwilligers die vinden dat er ingegrepen dient te worden. Daarmee is een verschil in het handelen van vrijwilligersondersteuning tussen Roosmond en Oldenwijk, parallel aan het verschil in de mate van diversiteit in de samenstelling van de netwerken. Dit betekent dat de vraag of de vrijwilligersondersteuning, naast haar bijdrage aan de productie van sluiting, tevens een rol kan spelen in de productie van diversiteit, bevestigend beantwoord kan worden.

Is er meer te zeggen over het handelen van de vrijwilligersondersteuning in groep Oldenwijk dan dat zij – in vergelijking met Roosmond – bepalend aanwezig is? De omgang met Adriaan leert dat trainer Barbara en vrijwillig coördinator Linda vasthouden aan het principe van de eigen verantwoordelijkheid en zeggenschap van de vrijwilliger, ook wanneer die vrijwilliger een grens overschrijdt maar blijft vinden dat hij goed gehandeld heeft en zich meldt voor een volgende klus. Deze zeggenschap voor de vrijwilliger betekent niet dat de vrijwilligersondersteuning geen grenzen stelt en de ruimte voor de individuele vrijwilligers onbeperkt is. Er zijn drie sturingsmechanismen zichtbaar geworden. (1) In de interactie met vrijwilliger Adriaan treedt de vrijwilligersondersteuning naar de achtergrond, waardoor Adriaan zelf de vrijwilligersgroep het hoofd moet bieden. De ondersteuners variëren dus de mate waarin zij bemiddelen in het contact tussen de vrijwilligers en de groep. Dit betekent dat de ondersteuners bepalen welke ruimte en welke bescherming iedere vrijwilliger in de groep krijgt. (2) Een tweede sturingsmechanisme is het maken van afspraken voor de toekomst in een één-op-één gesprek. Overeenkomstig het kader wordt de toekomst in wederzijds overleg vastgesteld. (3) Het derde sturingsmechanisme beïnvloedt de ruimte waarbinnen vrijwilligers kunnen participeren. De uitspraak van Barbara dat er nog een gesprek plaatsvindt voordat hij een nieuw maatje krijgt, verwijst naar de afspraak dat de vrijwillige coördinator samen met de betaalde coördinator bepaalt voor welk maatjescontact of taak de vrijwilligers in aanmerking komen. De vrijwilliger beslist om het aangereikte vrijwilligerswerk wel of niet aan te nemen, maar het is de vrijwilligersondersteuning die

bepaalt voor welke klus de vrijwilliger geschikt is.

De reactie op het handelen van Adriaan onthult aldus de tweeledige werking van de vrijwilligersondersteuning in Oldenwijk. Aan de ene kant spreekt zij vrijwilligers aan en nodigt zij hen uit om in interactie met anderen voor zichzelf te bepalen wat goed is. Zij doen dat op diverse wijzen en nemen de zeggenschap en eigen verantwoordelijkheid van het individu letterlijk. Aan de andere kant bepaalt de vrijwilligersondersteuning voor iedere vrijwilliger de ruimte waarbinnen zij kunnen handelen en de verantwoordelijkheid en zeggenschap kunnen uitoefenen. Dit vormt een contrast met de maximale burgerparticipatie van de vrijwillige bestuurders in Roosmond. Het omgaan met Adriaan toont aldus de keerzijde van de openheid van Tandem. Het niet wegsturen van Adriaan en de aanwezigheid van kwetsbare en niet gekoppelde vrijwilligers tonen dat Tandem in praktijk open is voor iedereen. Uit het inperken van de bewegingsruimte voor Adriaan door het maken van afspraken over de toekomst en het selectief aanbieden van vrijwilligerstaken blijkt dat deze praktische openheid evenwel een begrensde participatie betreft. De vrijwilligersondersteuning bepaalt in Oldenwijk hoeveel ruimte welke vrijwilligers krijgen. Dit is een indirecte bevestiging van de eerdere observatie dat volledige openheid voor burgerparticipatie tegelijkertijd ruimte biedt aan vormen van sociale uitsluiting. De vergelijking van de rol die de vrijwilligersondersteuning in Roosmond vervult met haar optreden in Oldenwijk laat zien dat zij behalve sociale sluiting, ook diversiteit kan produceren.

Epiloog

De praktijk van de vrijwilligersondersteuning van de vereniging Humanitas maakt een en ander duidelijk over de uitwerking van participatie op de productie van ongelijkheid en diversiteit. Ten eerste wordt duidelijk dat participatie zowel uitsluiting als diversiteit kan produceren, waarbij de intensiteit van de bemiddeling van de interactie de sleutel lijkt tot zowel de ongelijkheid als de diversiteit. Ten tweede is er een aanwijzing dat er een correlatie bestaat tussen de ruimte voor burgerparticipatie en de ruimte voor diversiteit. In situaties waarin sprake is van een maximale participatie, is tevens ruimte voor sociale uitsluiting. In situaties waar intensieve bemiddeling de participatie begrenst, kan diversiteit ontstaan. Dit is tegelijkertijd een hoopvolle en pijnlijke conclusie vanuit het perspectief van participatie en democratie. Dat diversiteit in participatie daadwerkelijk mogelijk is, vormt een belangrijke democratische waarde, die impliceert dat alle mensen, ongeacht hun achtergronden, netwerken en kennis, kunnen deelnemen aan het publieke domein. Tegelijkertijd blijkt dat een maximum aan collectieve zelfbeschikking, wat ook een belangrijke democratische waarde is, een situatie schept waarin sociale uitsluiting floreert. Wanneer er prioriteit wordt gegeven aan diversiteit, dan lijkt dit met een begrensde ruimte voor zelfbeschikking gepaard te moeten gaan, waardoor een belangrijke democratische waarde ondermijnd wordt.

Hoe zit het dan met etnische diversiteit en de multiculturele samenleving? Ter herinnering: beide vrijwilligersgroepen uit de voorbeelden uit de praktijk van Humanitas zijn wit. Aan de ene kant suggereert de witheid van de vrijwilligersgroepen dat multiculturaliteit moeilijker te realiseren is dan

andere vormen van diversiteit. Aan de andere kant bieden de conclusies de hoop op een en een voorzichtig aanknopingspunt voor het doorbreken van de etnische ongelijkheid. De conclusie presenteert de mogelijkheid dat in het geval van etnische diversiteit, het wellicht niet de intensiteit van de bemiddeling is die een probleem vormt, maar dat de vorm van de bemiddeling mogelijk niet aansluit bij de wijzen waarop mensen van kleur participeren. Dit betekent dat er voor de multiculturele samenleving een kans ligt in het ontwikkelen van manieren van bemiddeling die wel aansluiten bij de participatiepatronen van mensen met verschillende etnische achtergronden.

Noten

1. Ik maak hier gebruik van de descriptieve termen 'geprivilegieerd' en 'minder geprivilegieerd', in plaats van aanduidingen van identiteitscategorieën zoals sekse, etniciteit of opleidingsniveau, omdat het de vraag is in hoeverre en welke categorieën leiden tot uitsluiting dan wel diversiteit, en het open is welk verschil leidt tot de geprivilegieerde positie.
2. Deze casus is ontleend aan 'Hoofdstuk 4: Zegenschap als eis' in: Metz (2006).
3. Deze casus is ontleend aan 'Hoofdstuk 6: Lessen in samenleven' in: Metz (2006).

Literatuur

- Balen, B. van (2001). *Vrouwen in de wetenschappelijke arena; sociale sluiting in de universiteit*. Amsterdam: Spinhuis.
- Balen, B. van & A. van Vianen (2002). 'Old boys networks' in de academie. Sociale sluiting in universiteiten. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 5, 1, 18-27.
- Benschop, Y (1996). *De mantel dergelijkheid. Gender in organisaties*. Assen: Van Gorcum.
- Daal, H.J. van (1994). *De nieuwe vrijwilligers*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Daal, H.L. van (2001). *Het middenveld als smeltkroes*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- Dekker, P. (2002). *De oplossing van de civil society. Over vrijwillige associaties in tijden van vervaagende grenzen*. Den Haag: SCP.
- Dekker, P. & E. M. Uslaner (2001). *Social capital and participation in every day life*. Routledge: London.
- Elchardus, M., L. Huyse & M. Hooghe (2001). *Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen: een onderzoek naar de sociale constructie van democratisch burgerschap*. Brussel: VUB Press.
- Hart, J. de (2005). *Landelijk verenigd. Grote ledenorganisaties over ontwikkelingen op het maatschappelijk middenveld*. Den Haag: SCP.
- Hooghe, M. (2001). 'Not our kind of people': The sour grapes phenomenon as a causal mechanism for political passivity. In P. Dekker & E.M. Uslaner (Eds.), *Social capital and participation in every day life* (pp. 162- 175). London: Routledge.
- Keuzenkamp, S. & A. Merens (2006). *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden*. Den Haag: SCP.
- Klerk, M. de (Ed.) (2002). *Rapportage gehandicapten 2002. Maatschappelijke positie van mensen met lichamelijke beperkingen of verstandelijke handicap*. Den Haag: SCP.
- Leijenaar, M. & K. Niemöller (1994). Participatie in maatschappelijke organisaties. In P. Dekker (Ed.), *Civil society; verkenningen van een perspectief op vrijwilligerswerk* (pp. 241-262). Den Haag: SCP.
- Metz, J. (2006). *De tweeledige werking van intermediairen voor burgerparticipatie*. Amsterdam: Humanistic University Press.
- Portegijs, W., B. Hermans & V. Lalta (2006). *Emancipatiemonitor 2006. Veranderingen in situaties en levensloop*. Den Haag: SCP.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and the revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rueschemeyer, D., M. Rueschemeyer & B. Wittrock (Eds.) (1998). *Participation and democracy east and west: comparisons and interpretations*. New York: Sharpe.
- Turner, B.S. (1993). Contemporary problems in the theory of citizenship. In B.S. Turner (Ed.), *Citizenship and social theory* (pp. 1-18). London: Sage.
- Turner, B.S. (1994). Postmodern culture/modern citizens. In B. van Steenbergen (Ed.), *The condition of citizenship* (pp. 153-198). London: Sage.
- Völker, B. & H. Flap (Eds.) (2005). *Burgers in de buurt: samenleven in school, wijk en vereniging*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Weber, M. (1976). *Wirtschaft und gesellschaft. Grundriss der verstehende soziologie*. Tübingen: Mohr.